

MORALNI REALIZEM, INTUICIONIZEM IN MORALNA FENOMENOLOGIJA

Strahovnik Vojko
Univerza v Ljubljani, Slovenija

The article deals with moral realism, intuitionism and moral phenomenology. It consists of three main sections. In the first section I define moral realism and moral intuitionism. The second section deals with moral phenomenology and introduces the notion of phenomenological argument. The last section deals with phenomenological arguments supporting moral realism and intuitionism (moral cognitivism, internalism about motivation, moral pluralism).

Članek se ukvarja z moralnim realizmom in moralnim intuicionizmom in sicer z vidika njenega zagovora preko t.i. fenomenoloških argumentov.

Moralni realizem je stališče, da obstaja od jezika in misli neodvisna moralna realnost, ki je spoznavno dosegljiva in jo moralni subjekti v svojih sodbah o moralno pravilnem in napačnem poskušajo zajeti. Moralne resnice držijo neodvisno od katere koli izbrane perspektive. Moralni realizem tako razumem kot stališče, ki trdi, da imajo naše moralne sodbe vlogo izražanja moralnih dejstev oz. opisovanja sveta, da so te resnične, če se ujemajo s temi dejstvi in da so vsaj nekatere izmed teh sodb resnične.

Moralni intuicionizem razumem kot vrsto moralne teorije, ki trdi, da (i) obstaja množstvo medsebojno nezvedljivih osnovnih moralnih zavezanosti (načel, dolžnosti, *prima facie* dolžnosti, ipd.); (ii) vsako od teh načel meri na samosvojo vrsto temelja, ki ga običajen moralni akter lahko zapopade (npr. zavezujočnost dane obljube); in (iii) o vsakem od teh načel imamo (ob ustreznem razumevanju) intuitivno vednost.

Moralna fenomenologija zadeva subjektivne, kvalitativno-izkustvene vidike moralnosti. Gre za kvalitativne doživljaje, odzive, naravnosti in stanja, ki spremljajo moralno izkušnjo (moralno presojanje in delovanje), npr. kako je občutiti dolžnost ali obžalovanje.

Članek sestoji iz treh razdelkov. V prvem razdelku natančneje pojasnim, kaj mislim z moralnim realizmom in kaj z moralnim intuicionizmom. V drugem razdelku predstavim moralno fenomenologijo, se ukvarjam s splošno strukturo t.i. fenomenoloških argumentov in odgovorim na vprašanje po njihovi vlogi v moralni teoriji. V zadnjem razdelku kratko predstavim štiri fenomenološke argumente, od katerih eden podpira moralni realizem, ostali trije pa nekatere preostale pomembnejše teoretske zavezanosti moralnega intuicionizma (moralni kognitivizem, motivacijski internalizem in moralni pluralizem).

1. Moralni realizem in moralni intuicionizem

Moralni realizem je stališče, da obstaja od jezika in misli neodvisna moralna realnost in da moralne resnice držijo neodvisno od katere koli izbrane perspektive. Kar naredi moralne sodbe o moralno pravilnem ali o dobrem resnične, so torej objektivne značilnosti predmetov teh sodb, ne pa npr. naša naravnost do teh predmetov ali konvencije o njih.

Kot tak je moralni realizem zgolj odmev splošnejše realistične teze. Realizem je običajno metafizična teza, ki zatrjuje od jezika in misli neodvisen obstoj določene domene bitnosti (predmetov, lastnosti, dejstev). Neredko je združena tudi s semantičnimi trditvami ali stališči. Putnam tako metafizični realizem opredeli kot stališče, ki predpostavlja troje: (1) svet, ki sestoji iz določne celote od jezika in misli neodvisnih predmetov in lastnosti; (2) »močno bivalenco«, tj. da predmet bodisi določno ima bodisi nima katere koli lastnosti P, ki bi mu jo lahko smiselno pripisali; (3) korespondenčno teorijo resnice v močnejšem smislu

korespondence. (Putnam 1983: 272) Kot vidimo sta metafizični oz. ontološki tezi pridruženi še dve semantični tezi.¹ »Preslikava« takšnega splošnega metafizičnega realizma na področje morale tako običajno nima samo metafizičnih oz. ontoloških posledic, temveč sodoloča tudi semantiko in epistemologijo moralne teorije.

Metafizično-semantično opredelitev moralnega realizma lahko razbijemo na naslednje teze:

M₁: Moralne lastnosti in moralna dejstva obstajajo.

M₂: Te lastnosti in ta dejstva obstajajo objektivno.

S₁: Moralni govor je dejstveni govor.

S₂: Moralne izjave so bodisi resnične bodisi neresnične glede na to, ali se ujemajo z objektivnimi moralnimi dejstvi.

S₃: Nekateri (trdilne) moralne izjave so (korespondenčno) resnične. (cf. Timmons 1999: 72)

Objektiven obstoj v M₂ meri na že omenjeno neodvisnost moralne realnosti od jezika in misli, neodvisnost od našega sistema pojmov, prepričanj ali teorij o njej, nadalje pa tudi neodvisnost od naših naravnosti. S₁ je v osnovi teza moralnega deskriptivizma, tj. da imajo moralne izjave oz. sodbe primarno vlogo opisovanja moralne realnosti. Takšna razčlenitev posameznih tez moralnega realizma omogoča tudi umestitev realizmu nasprotujočih stališč. Moralni nihilizem zanika M₁, s tem pa posledično tudi M₂ in preostale teze. Nedeskriptivizem oz. neopisni pristop zanika S₁, posledično pa tudi S₂ in S₃. Tretja alternativa moralnemu realizmu, tj. teorija zmote, pa sprejema S₁ in S₂ iz semantičnega paketa, a hkrati zanika M₁ in M₂, kar pomeni, da zavrača tudi S₃.

Moralni realizem bi lahko opredelili tudi primarno zgolj s semantičnimi tezami, da imajo moralne sodbe vlogo izražanja moralnih dejstev oz. opisovanja sveta, da so te resnične, če se ujemajo s temi dejstvi in da so vsaj nekatere izmed teh sodb resnične. (cf. Sayre-McCord 1988) Z zanikanjem prvih dveh tez dospemo do nekognitivizma, z zanikanjem slednje pa do teorije zmote. Tudi sam razumem realizem glede na to slednjo opredelitev, le da ga glede vrzel med kognitivizmom in deskriptivizmom² razumem kot spoj deskriptivizma in »teorije uspeha«.

Moralni intuicionizem lahko razumemo v dveh smislih, tj., prvič, kot metaetično, spoznavno-teoretsko stališče vezano na naravo moralne vednosti, in drugič, kot celostno moralno stališče, ki v normativnem oziru temelji na pluralizmu dolžnosti.³

Kot spoznavno teoretsko stališče intuicionizem trdi, da lahko neposredno vemo oz. uvidimo, da so nekatere stvari dobre ali nekatera dejanja moralno pravilna, in sicer na podlagi tega, ker so propozicije, ki to izražajo, samorazvidne. Gre torej za tezo samorazvidnosti temeljnih moralnih resnic in a priori uvidu kot dostopu do njih. Temeljna moralna prepričanja in moralna načela so nam spoznavno dana nesklepalno in jih kot vednost (lahko) upravičuje

¹ Podobno Dummett opredeli realizem kot stališče, da so »izjave o določeni domeni povezane z neko realnostjo, ki obstaja neodvisno od naše vednosti o njej, in sicer na način, da ta realnost ustvari vsako izjavo te domene določno resnično ali neresnično, zopet neodvisno od tega ali vemo in ali smo celo zmožni izvedeti njihovo resničnostno vrednost.« (Dummett 1982: 55, nav. po Sayre-McCord 1988: 5)

² Kognitivizem (K) razumem kot stališče, da moralne sodbe tipično izražajo prepričanja, deskriptivizem (D) pa kot stališče, da imajo moralne izjave oz. sodbe opisno vlogo, torej so v vlogi opisovanja sveta. Z zanikanjem dobimo: (ND) moralne izjave oz. sodbe nimajo opisne vloge in ne morejo biti resnične ali neresnične; in (NK) moralne izjave/sodbe (tipično) ne izražajo prepričanj, temveč druga, nekognitivna duševna stanja. Prvo tezo (NK) lahko označimo tudi semantični nefaktualizem, drugo (ND) pa kot psihološki nekognitivizem.

³ Tako ga v tem drugem smislu razume npr. Rawls. »O intuicionizmu bom razmišljal v širšem smislu, kakor je to običajno, tj. kot o stališču, da obstaja medsebojno nezvedljivo množstvo prvih načel, katerih tezo in pomen moramo medsebojno primerjati, da bi dospeli do pravične sodbe o njihovem ravnotežju. Ko sežemo do določene ravni splošnosti, intuicionizem trdi, da ni nobenega uporabnega kriterija višjega reda, ki bi določal tezo posameznim načelom.« (Rawls 1999: 30)

zgolj njihovo ustrezno razumevanje. Pri dani opredelitvi tega stališča gre bolj ali manj za osnovne postavke, ki jih lahko nadgradimo in dopolnimo na različne načine glede na to, kako razumemo pojem moralne intuicije, na katera moralna prepričanja je vezana oz. kakšen je obseg samorazvidnih propozicij, ipd.

Kot celostno moralno stališče se intuicionizem bistveno opredeljuje z moralnim pluralizmom, tj. stališčem, da obstaja množstvo temeljnih moralnih načel, ki si lahko medsebojno nasprotujejo in katerim z nobeno metodo ali meta-pravilom ne moremo vnaprej določiti reda pomembnosti. Celostni intuicionizem opredeljujejo naslednje teoretske postavke:

- (A) *strukturno-logična teza*: moralni pluralizem – obstaja množstvo medsebojno nezvedljivih osnovnih moralnih načel (dolžnosti, *prima facie* dolžnosti, ipd.);
- (B) *ontološka teza*: vsako od teh načel meri na *samosvojo vrsto temelja*, ki ga običajen moralni akter lahko zapopade⁴;
- (C) *spoznavno-teoretska teza*: o vsakem od teh načel imamo (ob ustreznem razumevanju) *intuitivno vednost* določene vrste. (cf. Audi 2004: 21)

Takšno razlikovanje zajame razliko med celostnimi intuicionisti, kot sta bila npr. H. A. Prichard in W. D. Ross in kakršen je njegov sodobni zagovornik R. Audi, in med moralnimi filozofi, ki so zavezani zgolj spoznavni tezi intuicionizma, npr. H. Sidgwick in G. E. Moore. Poleg omenjenih tez je celostni moralni intuicionizem tradicionalno zavezan tudi moralnemu realizmu, kognitivizmu in moralnemu nenaturalizmu. Sam v tem članku razumem intuicionizem v celostnem smislu in ga kot takega tudi zagovarjam.

2. Moralna fenomenologija in fenomenološki argumenti

O moralni fenomenologiji se v moralni filozofiji (vsaj v analitičnem delu njene tradicije) dolgo ni sistematično razpravljalo. Fenomenologija je posredno seveda bila v ozadju etičnih premislekov, še posebej, ko je bilo govora o skladnosti posameznih moralnih teorij (ali še ožje njihovih posameznih vidikov) z običajnimi prepričanji o morali. Deloma je vzroke za to iskati pri izvoriš sodobne moralne teorije, tj. pri Mooru in njegovi knjigi *Principia Ethica* (1903). Glede na Moorovo etiško misel lahko izpostavimo dva razloga, zakaj je bila moralna fenomenologija postavljena v ozadje. Najprej gre za Moorovo zavračanja naturalizma in zagovor avtonomije etike. Fenomenološki opis je vezan tudi na opisno moralno psihologijo, kar že pomeni prvi korak na poti do zagrešitve naturalistične zmote. In drugič, Moore je dajal prednost moralni semantiki; zanj so vse zanimive in pomembne značilnosti moralnega govora in moralne prakse vezane na pomen moralnih sodb, premisleki o moralni fenomenologiji pa so za pomen in logiko moralnih sodb malo pomembni. (cf. Horgan in Timmons (v pripravi))

Tematski sklop, znotraj katerega je bila moralna fenomenologija bolj prisotna in pomembna, je bila razprava o moralnih dilemah oz. moralnem konfliktu. Znotraj te so v argumentih nastopali posamezni vidiki moralne fenomenologije, ob tem ko so avtorji govorili o tem, kako je biti ujet v konflikt dolžnosti, o občutku obžalovanja ali slabe vesti, občutku ob iskanju pravega odgovora oz. ustreznega dejanja v moralnem konfliktu, ipd. (cf. Strahovnik 2005) Vendar vse to ni zaobsegalo najsplošnejše razprave, kjer bi se obravnavala celostna fenomenologija moralnega izkustva (sodb, presojanja, odločanja, motivacije, delovanja, ...).

Kako razumeti moralno fenomenologijo? Sam izraz fenomenologija je v sodobni analitični filozofiji uporabljan kot izraz za kvalitativna izkustva. Torej gre pri moralni fenomenologiji za kvalitativna izkustva, ki spremljajo moralno presojanje in delovanje.

⁴ Torej omenjena načela oz. dolžnosti ne morejo temeljiti zgolj v moralnem temelju iste vrste, npr. presežku ugodja nad bolečino.

Razumljena v najširšem smislu moralna fenomenologija zajema vse globoko ukoreninjene značilnosti moralnega jezika in diskurza, kar vključuje:

- (i) »kako-je-bit« (»*what-it-is-like*«) konkretne moralne izkušnje;
- (ii) nekatere značilnosti slovnice in logike morale oz. moralnega jezika;
- (iii) in določene »kritične prakse« kot je npr. udeležnost v moralnem nestrinjanju. (Horgan in Timmons (v pripravi))

Vendar primarni pomen moralne fenomenologije ostaja (i) Pri moralni fenomenologiji gre za kvalitativna izkustva vezana na moralno situacijo in tako ta zajema »gole moralne občutke« – predteoretične občutke in odzive, ki se v delovalcu/presojevalcu vzbudijo v moralni situaciji. (cf. Kirchin 2003: 242–3) Pri fenomenološkem opisu takšnega izkustva si lahko zastavimo naslednja vprašanja: kako se nam kaže moralna vrednost ob tem, ko moralno presojava? Se nam ta kaže kot »objektivna«, kot od nas neodvisna, kot prisotna tam zunaj v svetu samem ali pa jo vidimo kot vznikajočo nad našimi odzivi na sicer ne-moralni svet okoli nas? Kako občutimo moralno dolžnost, za katero sodimo, da jo imamo in da se moramo nanjo odzvati? Od kod prihaja avtoriteta moralnih sodb? Na kaj merimo oz. kaj iščemo, ko moralno presojava? Od kod izvira motivacija za moralno delovanje? ipd. Tudi sam bom v nadaljevanju moralno fenomenologijo razumel v tem ožjem smislu kot kvalitativna izkustva, ki sotvorijo ali spremljajo moralno presojanje in delovanje.

Fenomenološki argument je argument, ki vodi od opisa značilnosti omenjenih predteoretičnih občutij do metaetičnih sklepov oz. sklepov pomembnih za moralno teorijo, npr. od tega, da doživljamo moralno dolžnost kot neodvisno od nas in torej objektivno, do sklepa, da mora izbrano metaetično stališče bodisi sprejeti moralni realizem bodisi to fenomenološko dejstvo na ustrezen način prilagoditi. Najpreprostejša oblika takšnega argumenta je na primer:

- (P1) *Ceteris paribus* je svet tak, kot ga nam predstavlja izkustvo;
- (P2) Izbran fenomenološki opis moralnega izkustva;
- (∴S) Torej je *ceteris paribus* pravilno metaetično oz. moralno-teoretsko stališče to, ki bodisi jemlje moralnost kot opisano v P2 bodisi ustrezno prilagodi fenomenološka dejstva iz P2.

Sedaj mi preostane še razmislek o tem, kakšno vlogo oz. kakšno moč lahko imajo podobni argumenti pri zagovoru metaetičnih stališč. Do pomena fenomenoloških argumentov lahko v grobem zavzamemo troje stališč. Prvič, lahko jih vzamemo kot ponujajoče zanimiv opis moralnega izkustva in kot prispevek k opisni psihologiji, toda kot povsem nepomembne za metaetično razpravo. (Glede na molk večine v analitični tradiciji moralne filozofije lahko sklepamo, da je vsaj nekaj od teh moralnih filozofov razmišljalo na tak način.) Drugič, moralna fenomenologija je lahko relevantna za razpravo o metaetiki, a z omejenim pomenom, ki nikakor ne dosega vloge, ki jo sicer imajo metafizični, semantični in spoznavno-teoretski argumenti. (Kirchin 2003: 244, 257) Zakaj bi sploh mislili, da je neko stališče zmotno, če ne zajame ustrezne fenomenologije? Moralna fenomenologija je kvečjemu dobra izhodiščna točka naših metaetičnih razmišljanj, a komaj kaj več od tega. Težava je tudi v tem, kako najti ustrezen fenomenološki opis nekega izbranega vidika moralnega izkustva, ki bo v zadostni meri nevtralen, da ne bo že vnaprej izključeval določenih metaetičnih stališč – to bi pomenilo vložiti preveč v moralno fenomenologijo samo. (Kirchin 2003: 251–2) Tretjič, do moralne fenomenologije lahko zavzamemo tudi precej bolj naklonjen odnos, po katerem ji namenimo mesto ob siceršnjih metafizičnih, semantičnih in spoznavno-teoretskih osiščih metaetičnih razprav. Gotovo je res, da zgolj s fenomenologijo ne bomo mogli dokončno ubraniti ali zavrni nekega metaetičnega stališča, a

enako drži tudi za ostale vidike razprave. Pri moralni teoriji gre za ocenitev njenih primerjalnih prednosti ter slabosti in znotraj te primerjave moramo dati fenomenologiji svoje mesto. (Horgan in Timmons (v pripravi), Dancy 1998, McNaughton 1988) Sam zavzemam do moralne fenomenologije to slednje stališče.

3. Fenomenološki argumenti v podporo moralnega realizma in intuicionizma

Moralni realizem je na nek način bližje običajni misli o naravi morale kot pa npr. nihilizem ali teorija zmote, pri čemer pomemben del teh običajnih prepričanj sloni na moralni fenomenologiji. Moralni realizem se lahko tako v svojo podporo sklicuje na fenomenološke argumente. (Dancy 1998; McNaughton 1988: 40). Tako na primer Dancy zastavi naslednjo preprosto obliko fenomenološkega argumenta, ko pravi, da:

»imamo moralno vrednost za del tkanine sveta, in če jemljemo naše izkustvo dobesedno (*at face value*), potem sodimo, da gre za izkustvo moralnih lastnosti dejanj in akterjev v svetu samem. In če si dopustimo predpostavko, da je svet tak, kot nam ga predstavlja naše izkustvo, potem moramo ob odsotnosti nasprotnih premislekov dopustiti, da imajo dejanja in delovalci takšne lastnosti, kot jih pri njih izkusimo. Tukaj gre za argument o naravi moralnega izkustva, ki nas vodi od te narave k verjetni naravi sveta samega.« (Dancy 1998: 231–2)⁵

Zapletenejša različica tega argumenta pričinja s predpostavko, da ustrežna metaetična teorija ne sme preveč »iznakaziti« oz. »izravnati« bogatosti moralne fenomenologije. Pomemben vidik moralne fenomenologije je izkustvo avtoritete kot vidik fenomenologije moralne izbire. Ko moralno presojava in se odločamo, se želimo odločiti za pravi odgovor, za pravo dejanje in ne za kateri koli odgovor, ki bi bil skladen z našimi prejšnjimi ter ki bi ga lahko sprejeli. Naša odločitev, naša izbira se nam v izkustvu kaže kot obvladovana s strani kriterijev, ki ležijo onkraj nas samih. In vsa metaetična stališča niso v enakem položaju, ko poskušajo prilagoditi to fenomenološko dejstvo, saj »nekognitivizem dopušča moralno življenje kot preveč enostavno, prelahko in je nezdržljivo s fenomenologijo. Popači namreč občutek avtoritete, ki ga nad nami ima dejanje izbrano kot pravilno. Omenjena avtoriteta je ta, ki se ji mora naša izbira prilagoditi, ne pa da bi sama lahko zavisela od te izbire.« (Dancy 1998: 232)

Kot drugi fenomenološki argument bom podal argument za moralni kognitivizem. Moralne sodbe so pristna prepričanja, ker s prepričanji delijo osrednje vidike fenomenologije prepričanj. Fenomenologija prepričanj meri na njihov subjektiven, kvalitativno-izkustven vidik. Določa jo pet osnovnih fenomenoloških značilnosti navzočih prepričanj: (i) gre za psihološki dojem (*coming down*) glede nečesa; (ii) gre za umeščanje izbrane stvari v določene kategorije, ki ga izkusimo; (iii) to izkustvo je neprostovoljno; (iv) gre za kognitiven odziv na razloge oziroma premisleke, ki so dojeti kot zadostni razlogi za omenjeno kategorizacijo; (v) s trdilnimi stavki jih lahko izrazimo v jeziku. (Horgan in Timmons (v pripravi)).

Enake fenomenološke značilnosti izkazujejo tudi moralne sodbe. Če vzamemo znan primer (spontane) moralne sodbe, ki ga uporabi Harman, se to lepo razkrije. Ko stopim izza vogala, ob robu ceste vidim skupino nepridipravov, ki so z bencinom polili mucko in jo sedaj za zabavo zažigajo. Spontano tvorim sodbo, da je njihovo početje kruto in moralno nepravilno. Ob tem je bilo (neposredno ali posredno) navzočih vseh pet zgoraj omenjenih

⁵ Primerjaj to tudi z McNaughtonovo formulacijo fenomenološkega argumenta za realizem: »Realist vztraja pri očitni, toda ključni metodološki točki: obstaja predpostavka, da so stvari take, kot nam jih kaže izkustvo – predpostavka, ki jo lahko zavržemo le v luči močnih razlogov, ki bi kazali na to, da je naše izkustvo nevredno zaupanja in zavajajoče. Moralna vrednost se nam kaže kot neodvisna od naših prepričanj ali čustev o njej; kot nekaj kar lahko terja natančen premislek in pazljivost, da je odkrito. Torej je privzeto stališče to, da obstaja moralna realnost, za katero smo lahko pristno občutljivi.« (McNaughton 1988: 40)

fenomenoloških gradnikov prepričanja. Šlo je za dojetje neke moralne zadeve o tem, kaj se dogaja okoli mene, pri čemer sem dejanje kategoriziral kot napačno. Moja sodba je bila neprostoovoljna in izkusil sem jo kot objektivno, utemeljeno v razlogih. Moralne sodbe so oz. izražajo prepričanja, ker imajo pglavitne generične, fenomenološke in funkcionalne značilnosti prepričanj, zadostijo pa tudi ustreznim publicam (*platitudes*), ki obvladujejo pojem prepričanja. Torej je glede na moralno fenomenologijo kognitivizem kot stališče, ki zagovarja to, da moralne sodbe izražajo prepričanja, v prednosti pred nekognitivizmom.⁶

Tretja vrsta fenomenološkega argumenta je argument, ki podpira motivacijski internalizem. Pričenja s tem, da obstaja tesna povezava med motivacijo za delovanje in našimi moralnimi sodbami – vsi (ali pa vsaj velika večina) smo do neke mere motivirani, da ravnamo v skladu z moralnimi sodbami, ki jih zatrjujemo. Podvomili bi v iskrenost nekoga, ki bi izjavljal zavezanost določeni moralni sodbi, hkrati pa ne bil prav nič motiviran v skladu z njo. Eksternalistično stališče, ki bi povsem ignoriralo ta vidik moralne fenomenologije, bi bilo seveda na slabšem izhodišču, kot pa ga ima internalizem, ki zlahka pojasni omenjena fenomenološka dejstva. (cf. Shafer-Landau 2005: 156)

Zadnji, četrti fenomenološki argument je vezan na fenomenologijo t.i. moralnega preostanka, tj. preostanka, ki spremlja moralne konflikte in moralne dileme. Moralni konflikt je situacija, ker smo soočeni z moralnimi razlogi, ki govorijo v prid in nasproti določenemu ravnanju oz. različnim ravnanjem, ki jim ne moremo slediti hkrati. Moralna dilema je moralni konflikt, kjer smo postavljeni pred odločitev med enako »močnimi« razlogi oz. dolžnostmi. Pogosto so takšne situacije spoznavno težke za pravilno dojetje in jih neredko spremlja tudi močno čustveno breme odločitve. Ni pa nujno vsaka težka moralna odločitev tudi pristen moralni konflikt ali pristna dilema, kajti v mnogih primerih lahko gre za zgolj spoznavno dilemo, ki vznikna iz nezadostnosti spoznavnih dokazil o situaciji.

Z gledišča poenotenosti in urejenosti moralne teorije so dileme videti kot tujki, ki moralno teorijo razbijajo. V tem toku razmišljanj so v zgodovini etiške misli tako raznorodni misleci kot Akvinski, Kant, Mill, Ross in Hare vsi zavračali možnost pristnih moralnih dilem. Drugo gledišče pričanja z moralnim izkustvom. Pogosto se nam zdi, da smo ujeti v moralni konflikt in v pristne moralne dileme – nenazadnje jih je bogato najti v literarnem ustvarjanju – in če so dileme dejstvo naših moralnih življenj, so torej dejanske, posledično pa tudi možne. Še več, razkrivajo pomemben del narave moralnosti. Če zagovarjamo moralni pluralizem (kot stališče, da obstaja množstvo temeljnih moralnih načel, ki si lahko medsebojno nasprotujejo in katerim z nobeno metodo ali meta-pravilom ne moremo vnaprej določiti reda pomembnosti), potem zlahka dopustimo tudi možnosti konflikta med temi dolžnostmi. Moralna teorija, ki zmore ponuditi prepričljivo sliko moralnega konflikta in pojasniti moralna občutja in moralno ustrezne naravnosti (obžalovanje, občutek krivde, slabo vest, dolžnost povračila, ipd.), ki konflikte spremljajo, v prednosti pred moralno teorijo, ki tega ne zmore ter konflikte in dileme preprosto odpravi.⁷

⁶ Proti nekognitivizmu nastopijo tudi naslednji fenomenološki premisleki. Prvo-osebno izkustvo občutka dolžnosti nam razkrije, da dolžnost prihaja od nekod izven nas in je na nas usmerjena, da gre za obvezo, ki je neodvisna od nas in ki nas sili, da se nanjo odzovemo. Dejanje se nam kaže kot prikladno okoliščinam, v katerih smo. Ti fenomenološki vidiki moralnega izkustva občutka dolžnosti nakažejo, da je tradicionalni nekognitivizem v globokem razkoraku z njimi, saj postavlja moj »*pro*« ali »*con*« odziv na neko situacijo oz. stanje stvari pred mojo moralno sodbo, medtem ko fenomenologija ta red zaobrača – moj odziv je posledica poprejšnje sodbe, da je npr. neko dejanje obvezujoče ali nedopustno, kot takega pa ga sodim zaradi njegove narave, ne pa mojega odziva nanj.

⁷ Nekateri avtorji (npr. Williams) trdijo, da so metaetične posledice za vsako moralno teorijo, ki hoče ponuditi prepričljivo sliko moralnega konflikta v tem, da se mora odpovedati postavkama moralnega realizma in kognitivizma. Glede na realistične in kognitivistične metaetične postavke je pri delovalčevi soočenosti z dvema nasprotujočima si dolžnostima, vsaj ena od njih napačna. In če je napačna, potem ni razloga, da bi delovalec takšno situacijo sploh občutil kot moralni konflikt in da bi na primer obžaloval opustitev zadevnega dejanja. Realizem in kognitivizem po Williamsu ne moreta pojasniti moralnega konflikta. Za odgovor na ta argument in zagovor realizma in kognitivizma gl. Strahovnik 2005.

Monizem pravzaprav izključuje možnost moralnega konflikta in moralnih dilem. Če z normativnega vidika moralno teorijo obvladuje le eno vrhovno načelo kot temeljni moralni standard, potem ne more priti do moralnega konflikta in moralnih dilem. Glede na monizem načel, je naša dilema lahko zgolj spoznavna, tj. da ne vemo, katero izmed dejanj najbolj zadosti danemu moralnemu kriteriju.

Orisal sem štiri fenomenološke argumente, ki podpirajo pomembne vidike moralnega intuicionizma – moralni realizem, kognitivizem, motivacijski internalizem in moralni pluralizem.

Literatura

- Audi R.* The Good in the Right / R. Audi. Princeton: Princeton University Press, 2004.
- Brink D.O.* Moral Conflict and Its Structure / D.O. Brink // H. E. Mason (ur.) Moral Dilemmas and Moral Theory. New York – Oxford: Oxford University Press, 1996.
- Dancy J.* Two Conceptions of Moral Realism / J. Dancy // J. Rachels (ur.) Moral Theory. Oxford: Oxford University Press, 1998.
- Dummett M.* Realism / M. Dummett // Synthèse. 1982. № 52, P. 55–112.
- Horgan T.* in *Timmons M.* Moorean Moral Phenomenology / T. Horgan in M. Timmons // v pripravi.
- Kirchin S.* Ethical Phenomenology and Metaethics / S. Kirchin // Ethical Theory and Moral Practice. 2003. № 6. P. 241–64.
- McNaughton D.* Moral Vision / D. McNaughton. Oxford: Blackwell, 1988.
- Putnam H.* Realism and Reason: Philosophical Papers, Volume 3 / H. Putnam. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
- Rawls J.* A Theory of Justice (Revised Edition) / J. Rawls. Cambridge, MA.: Belknap Press, 1999.
- Sayre-McCord G.* The Many Moral Realisms / G. Sayre-McCord // G. Sayre-McCord (ur.) Essays on Moral Realism. Itacha & London: Cornell University Press, 1988.
- Shafer-Landau R.* Moral Realism: A Defence / R. Shafer-Landau. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Strahovnik V.* Intuicionizem, moralni konflikt in pluralizem dolžnosti / V. Strahovnik // Analiza. 2005. № 4. P. 106–29.
- Strahovnik V.* Moral Dilemmas, Conflict of Duties and Intuitionist Notion of Prima Facie Duty / V. Strahovnik // J. Juhant in B. Žalec (ur.) Person and Good. Münster: Lit Verlag, 2006.
- Timmons M.* Morality without Foundations / M. Timmons. New York – Oxford: Oxford University Press, 1999.